

Σωτήρης Μανωλόπουλος

ΤΟ ΑΛΛΟ ΧΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ. ΤΟ ΧΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Περάσματα στην ψυχαναλυτική πορεία

Το μοντέλο εκπαίδευσης της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας μάς καλεί, σε ορισμένες προεπιλεγμένες στιγμές, να παρατηρήσουμε και να αξιολογήσουμε – να καταλάβουμε, να αποφασίσουμε και να επικυρώσουμε εκ μέρους του θεσμού – το αν ένας εκπαιδευόμενος αναλυτής έχει περάσει σε ένα νέο – άλλο τρόπο να σκέφτεται και να πράττει ψυχαναλυτικά. Έχουμε ορίσει θεσμικά τρία βασικά περάσματα: την έναρξη της εκπαίδευσης, την ανάληψη της πρώτης αναλυτικής περίπτωσης υπό εποπτεία και τον τερματισμό σπουδών. Υποθέτουμε ότι αυτά τα περάσματα είναι χρονικά δείγματα μιας διαδικασίας διαμόρφωσης του αναλυτή. Η διαδικασία αυτή διαρκώς γίνεται, ενίοτε αναστέλλεται, ή μένει στάσιμη, ή ξεκινά εκ νέου. Ο θεσμός, ως τρίτος, καλείται να επικυρώσει τους μετασχηματισμούς της διαμόρφωσης. Η πορεία αυτή δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί. Μπορούμε να την φαντασθούμε, να την ονειρευθούμε, να την προφητέψουμε αλλά δεν την μακαρίζουμε προ του τέλους.

Θα είναι καταστροφική η αλλαγή;

Πριν από κάθε παρατήρηση και αξιολόγηση όλες οι πιθανότητες είναι δυνατές. Βεβαίως υπήρχε η πραγματικότητα πριν την δημιουργήσει–βρει ο παρατηρητής. Αλλά πριν είχε πολλές δυνατότητες. Η παρατήρηση και η αξιολόγηση επιλέγει μια έκβαση από όλες τις δυνατές, και αφήνει όλες τις άλλες πιθανότητες έξω. Μετά την

έκβαση αρχίζει μια νέα ιστορία. Μια απόφαση έχει επιπτώσεις, κάνεις μια επιλογή, και αφήνεις όλες τις άλλες δυνατότητες έξω. Η στιγμή της απόφασης είναι στιγμή της αλλαγής. Θα είναι καταστροφική η αλλαγή;

Ο Λύσιππος, ο νεωτεριστής γλύπτης που έζησε στο δεύτερο ήμισυ του 4ου αιώνα π.Χ., άλλαξε τον “κανόνα” της εποχής του και δημιούργησε αγάλματα που αναπαριστούσαν τη στιγμή συλλαμβάνοντας την έκφραση μιας εμπειρίας. Έξω από το σπίτι του στη Σικυώνα είχε τοποθετήσει το άγαλμά του *Καιρός* : έναν έφηβο που κάνει μια ορμητική κίνηση κρατώντας ένα ξυράφι σε σχήμα ημικύκλιου, στην κόψη του οποίου μια κλίμακα–ζυγός ισορροπεί σε μια φευγαλέα στιγμή. Αναπαριστούσε το πέρασμα του χρόνου, την προσωρινότητα, τη στιγμή της οποίας το πέρασμα σήμαινε την αλλαγή. Εντούτοις, ο έφηβος *Καιρός* αγγίζει με το άλλο χέρι την άλλη άκρη του ζυγού και έτσι αντι(ισο)ρροπεί τη στιγμή της αλλαγής.

Η λέξη *Καιρός* στην ελληνική σημαίνει τον χρόνο, το πέρασμά του, καθώς και την ευκαιρία, τη συγκυρία. Αυτό το άλλο χέρι του *Καιρού* είναι το “χέρι του Θεού”. «Επί ξυρού ίσταται ακμής» είναι μια άλλη παλιά φράση που δανειζόμαστε από την Ιλιάδα για να περιγράψουμε την κρίσιμη στιγμή της αλλαγής.

Η ανατροπή της τάξης, ή του συστήματος των πραγμάτων είναι ξαφνική και βίαιη, βιώνεται σχεδόν με ένα σωματικό τρόπο, και συνοδεύεται από αισθήματα καταστροφής. Καταστροφική γίνεται η αλλαγή που δεν μπορεί να περιεχθεί. Οι μετασχηματισμοί δεν είναι απαραίτητο να είναι καταστροφικοί αν το παλιό σύστημα προσαρμοσθεί στο νέο. Εάν το νέο σύστημα πληγώσει το παλιό τότε η αλλαγή είναι καταστροφική (Bion, 1965, Grotstein, 1981). Το νέο σύστημα απαρτιώνει την αλλαγή και δίνει κατάλυμα, accommodation, κάνει χώρο, για το παλιό,

Οι ψυχικές αλλαγές γίνονται με μυστήρια άλματα μετασχηματισμών: από το σώμα στον ψυχισμό, από το ασυνείδητο στο συνειδητό, από το παρελθόν στο παρόν, από την εσωτερική στην εξωτερική πραγματικότητα, από τον εαυτό στο αντικείμενο,

από την μονάδα στην δυάδα και στην ομάδα. Τα μυστικά περάσματα χρειάζονται “το χέρι του θεού”. Τα περάσματα σε ένα νέο επίπεδο λειτουργίας βασίζονται σε πράξεις πίστης, που στην πραγματικότητα δεν έχουν τίποτα το υπερφυσικό.

Η πράξη πίστης κατά τον Bion (1970:57) σημαίνει την ικανότητα του αναλυτή να κάνει μια κίνηση χωρίς μνήμη και επιθυμία. Δηλαδή, ακολουθεί στα τυφλά τα προαισθήματά του για να νιώσει τα φαινόμενα για τα οποία δεν έχει μεν καμιά αμφιβολία αλλά δεν μπορεί και με καμιά ακρίβεια να αναπαραστήσει με βάση τις ήδη υπάρχουσες διατυπώσεις. Προχωρά σε αχαρτογράφητα νερά όπου αναδύεται μια αυθόρμητη χειρονομία από μια κατάσταση διαρκούς φυσιολογικής ψευδαίσθησης της αντίληψης.

Το δύσκολο είναι να περιγράψουμε τι γίνεται στο μυστήριο ενδιάμεσο διάστημα της μετάβασης, μεταφοράς, από τον ένα στον άλλο χώρο. Ενίοτε παίρνουμε αποφάσεις με ένα μυστήριο τρόπο, όπου δρα το “χέρι του θεού”. Αυτή είναι μια ποιητική μεταφορά. Μέχρις ενός σημείου μας πηγαίνει το ψυχικό έργο των δευτερογενών διαδικασιών της σκέψης. Μετά υπάρχουν άγνωστες περιοχές της εμπειρίας όπου δρουν δυνάμεις με άγνωστες σε μας μορφές και άγνωστα εκ των προτέρων όρια. Μετά για να γίνει ένα πέρασμα στην σκέψη μας χρειαζόμαστε μια ποιητική μεταφορά, που είναι μια πράξη πίστης.

Ο Freud κατέφευγε σε τέτοιες ποιητικές μεταφορές, όταν έφτανε σε αυτές τις άγνωστες περιοχές. Έλεγε π.χ.: «η σκιά του αντικειμένου πέφτει πάνω στο Εγώ», ή «εκεί που ήταν το Αυτό να έλθει το Εγώ». Αυτές οι μεταφορές δεν περιγράφουν, απλά αλλά ανοίγουν περάσματα, χαράσσουν δομές, μεταφέρουν και ενώνουν τον σωματικό με τον ψυχικό, το ασυνείδητο με το συνειδητό, τον εσωτερικό με τον εξωτερικό κόσμο.

Ο θεός δουλεύει με μυστήριους τρόπους, είχε πει ο Freud. Το ασυνείδητο δουλεύει με πολλούς μυστήριους τρόπους. Και η ψυχανάλυση μεταδίδεται πέρα από τον

χαρακτήρα μιας Εταιρείας και των αναλυτών της. Το να τολμήσεις το επόμενο βήμα είναι και ικανότητα να αφήσεις το τυχαίο να συμβεί.

Συγκρατείται ο εκπαιδευόμενος ώστε να μην υπερερμηνεύει, με βάση τις ήδη υπάρχουσες διατυπώσεις, προκαλώντας κορεσμό; Αφήνεται παθητικά να υποστεί την νέα εμπειρία και να μάθει από αυτήν εκ των υστέρων; Αντέχει, περιέχει, οδυνηρές μνήμες και ναρκισσιστικές ανάγκες;

Μια εκπαιδευόμενη μετά από μια καλή εμπειρία σε ένα σεμινάριο, όπου αισθάνθηκε ότι κάτι την άγγιξε, κατακλύσθηκε ξαφνικά με βαθιά θλίψη και ξέσπασε σε κλάματα. Μια καλή εμπειρία γινόταν οδυνηρή. Πότε θα μεγάλωνε και αυτή και θα μπορούσε να κάνει ένα τόσο καλό σεμινάριο; Πότε θα το έφτανε αυτό; Με μια νέα εσωτερικήυση, μια νέα μάθηση από την εμπειρία, φτιάχνει μια νέα δομή. Αλλά χάνει, εγκαταλείπει, τις παιδικές φαντασιώσεις, που την γέμιζαν μέχρι τώρα.

Όταν κρίνουμε έναν εκπαιδευόμενο, μπορούμε να διακρίνουμε αν παρουσιάζει μια φαντασίωση παντοδυναμίας, μια επιφανειακή μαγική μίμηση, η μια αληθινή οδυνηρή διαδικασία ανταλλαγών, μετασχηματισμών και εσωτερικεύσεων των νοημάτων της εμπειρίας.

Πρόδρομος της λειτουργίας του τρίτου είναι η τρίτη πραγματικότητα, η ενδιάμεση, ανάμεσα στην εσωτερική και στην εξωτερική, περιοχή. Εκεί μπορούν να συνυπάρχουν τα παράδοξα αντικρουόμενων αντίθετων στοιχείων χωρίς ανάγκη συμβιβασμού (Winnicott, 1960, 1971, 1988). Η πραγματικότητα είναι πολύπλοκη. Εκεί που νομίζουμε ότι καταλαβαίνουμε αντιλαμβανόμαστε ότι τίποτα δεν καταλαβαίνουμε.

Μια διάσταση πολιτικής ενέχεται στην θέσπιση και χρήση κριτηρίων. Ποιος αποφασίζει; Αποφασίζει μια επιτροπή. Κρίνει έναν συνάδελφο με μια δημοκρατική λειτουργία σύσκεψης και συνομιλίας. Η δημοκρατία μας δίνει ελευθερία στην

σκέψη και στην έκφραση διότι είναι ένα καθεστώς αυτό-ελέγχου, αυτοπεριορισμού. Η δημοκρατία είναι τραγικό καθεστώς, διότι τα όρια μάς είναι άγνωστα εκ των προτέρων (Καστοριάδης, 1999). Αυτό το παράδοξο καλούμαστε να αντέξουμε χωρίς να το λύσουμε. Η σταθερά μας είναι το άγνωστο. Μας επιτρέπει να κάνουμε αυθόρμητες πράξεις, πειράματα σκέψης, να εισάγουμε καινοτομίες, να αντέχουμε – και όχι να συμβιβάζουμε - την παράδοξη συνύπαρξη των διαφορών. Χρειάζεται κουράγιο, να σκεφθείς και να πεις την αλήθεια. Μια επιτροπή που κρίνει τον εκπαιδευόμενο κάνει ένα καλό κράτημα του εκπαιδευόμενου, με το άλλο χέρι του καιρού, με το χέρι του θεού, με μια καλή ‘πολιτική’ που μετασχηματίζει την αμφισημία του δαιμονικού της επανάληψης σε παράδοξα του παιχνιδιού που δίνουν την αίσθηση του τραγικού (Benjamin, 1925).

Έχει την ικανότητα να αλλάζει;

Είμαι κι εγώ από τους αναλυτές που ανθίστανται σθεναρά σε κάθε πρόταση κατηγοριοποίησης κριτηρίων και αντικειμενικής, αξιολόγησης (Hinze, 2015). Η αλήθεια στην ανάλυση είναι προσωπική, την βρίσκουμε και την δημιουργούμε στην εμπειρία που ζούμε με έναν άλλον πιο έμπειρο που εμπιστευόμαστε.

Εντούτοις σκεφτόμαστε – βρίσκουμε και δημιουργούμε την πραγματικότητα - μόνο όταν είμαστε μαζί με άλλους που επικυρώνουν τις επενδύσεις μας και γινόμαστε υποκείμενα, δηλαδή χωρίζουμε το μέσα από το έξω και δίνουμε αίσθηση της πραγματικότητας στην εμπειρία που μοιραζόμαστε.

Όταν αξιολογούμε ένα εκπαιδευόμενο μας ενδιαφέρει να διαγνώσουμε το αν μπορεί να αλλάξει. Αφήνεται παθητικά, μπορεί να υφίσταται δεκτικά τις διαδικασίες μετασχηματισμών; Ή χρησιμοποιεί αμυντικά μια υπερτροφία της νόησης, για να μην εσωτερικεύσει τίποτα νέο; Αντέχει να έχει περισσότερα ερωτήματα από όσα

μπορεί να απαντήσει, ή έχει περισσότερες απαντήσεις από όσες μπορεί να επερωτήσει;

Επιθυμεί να αναπτυχθεί προσωπικά και ταυτόχρονα να γίνει ένα κρίκος της μετάδοσης της γνώσης από μια γενιά στην επόμενη; Έχει κάποια ιδέα, ή αναρώτηση, τι σημαίνει να θέλει να είναι αναλυτής; Συνδέει αυτήν την επιθυμία με συγκρούσεις της παιδικής του εμπειρίας; Τι ζητά στην εκπαίδευση; Να ξαναζήσει το τραύμα; Να βρει άλλοθι για θεραπεία; Έχει την ικανότητα να απευθύνει ο εκπαιδευόμενος σε έναν άλλον μια αυθόρμητη χειρονομία του, περιμένοντας να την πάρει ο άλλος, να της δώσει αξία επικοινωνίας, να την ερμηνεύσει, για να γίνει κατανοητός και να καταλάβει τον εαυτόν του; Περιμένει τον άλλον να πάρει μέσα του - αυτό που αυτός δίνει έξω - να το επεξεργασθεί και να του επιτρέψει;

Προσπαθούμε να καταλάβουμε πως μια ασυνείδητη φαντασίωση του εκπαιδευόμενου μετασχηματίζεται στην πορεία της συνέντευξης ή στην πορεία τριών συνεντεύξεων με διαφορετικούς αναλυτές. Αλλάζουν στην πορεία οι ασυνείδητες φαντασιώσεις; Βελτιώνονται τότε και πτυχές του εαυτού και του αντικειμένου; Έχει ο εκπαιδευόμενος κάποια ικανότητα να αναγνωρίζει και να ερμηνεύει την ασυνείδητη επικοινωνία; Μπορεί να ταλαντεύεται ανάμεσα στις πιο ώριμες οιδιπόδειες και τις πιο πρώιμες και τις τραυματικές εμπειρίες;

Είναι παρών ο εκπαιδευόμενος στην συνάντηση; Ζει με εμπειρία, σκέφτεται, μιλά για τον εαυτόν του σε ένα άλλο, με συνειρμούς, με μεταφορικό λόγο, γίνεται πιστευτός; Μπορούν οι ναρκισσιστικές άμυνές του να γίνουν λιγότερο δύσκαμπτες, να μη φοβάται να διεισδυθεί από τις προβολές του άλλου; Αντέχει να ανατρέπεται, να πέφτει; Σηκώνεται ξανά στα πόδια του; Μπορεί να δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα ασφάλειας, μια σχέση αμοιβαίας συμπάθειας, μια βασική μεταβίβαση, με τον ασθενή του; Μπορεί να περιέχει τα συναισθήματα του ασθενούς του, να μη τα καταπιέζει αλλά να ανοίγει τον εαυτόν σε νέες εμπειρίες;

Η μεταβίβαση στήνει μια σκηνή θεατρική στην καθημερινή ζωή. Κρατά τον χρόνο, έχει αρχή, μέση και τέλος, έχει πλοκή. Δίνει στο άτομο την ευκαιρία να αισθανθεί τα συναισθήματα από τα οποία είχε αποσυνδεθεί και να γίνει έτσι υποκείμενο παρόν να τα αναβιώσει να τα συνδέσει, να τους δώσει νοήματα, να τα γράψει στην ψυχική ζωή.

Το ερώτημα κάθε στιγμή για τον ασθενή και τον αναλυτή είναι πόσο νόημα αντέχουν. Πόση αλήθεια. Αντέχει ο αναλυτής το αντίχτυπο της μεταβίβασης του ασθενούς μέσα του; Έχει κουράγιο να ερμηνεύσει την μεταβίβαση; Αναγνωρίζει και ερμηνεύει την αρνητική μεταβίβαση;

Η ηθική της εκπαίδευσης

Το ζήτημα του υπερεγώ τίθεται σε κάθε αξιολόγηση σε σχέση με τα όρια της εσωτερικής και εξωτερικής πραγματικότητας (απόθεση, άρνηση, κλπ.). Τα όρια, τα οποία επιτρέπουν να λειτουργούν οι έννοιες της απόστασης και της διαφοράς, είναι βασικά στοιχεία της ψυχαναλυτικής επαφής. Μπορεί ο εκπαιδευόμενος αναλυτής να αναγνωρίζει και να αντέχει τις προβολές του Υπερεγώ του ασθενούς του; Παίρνει ρόλο Υπερεγώ προς τον ασθενή του; Δείχνει αμυντικά μεγάλο θεραπευτικό ζήλο;

Από την άλλη μεριά, ο θεσμός μπορεί να καλύπτει τα ελλείμματά του με Υπερεγωτικό αυστηρό έλεγχο που αναστέλλει τη δημιουργικότητα. Ή το αντίθετο. Έχουμε ηθική υποχρέωση προς τους ασθενείς του μελλοντικού αναλυτή που κρίνουμε. Όμως τα κριτήρια της αξιολόγησης δεν είναι δύσκαμπτοι κανόνες. Είναι οδηγίες προς ναυτιλομένους.

Προσπαθούμε να κρατήσουμε, να εγγυηθούμε, την σταθερότητα των κριτηρίων αλλά είμαστε ανοικτοί σε καινοτομίες. Προτιμώ να κάνουμε λάθος και να

προχωρήσει κάποιος που δεν θα είναι καλός αναλυτής από το να κάνω λάθος και να σταματήσω την πορεία αυτού που έχει ταλέντο.

Όταν κρίνω έναν εκπαιδευόμενο έχω τον νου μου [1] στη συνάντηση με το ασυνείδητο το δικό μας και του εκπαιδευόμενου, [2] στην μετάδοση της ανάλυσης στην επόμενη γενιά και [3] στον θεσμό που εκπροσωπούμε. Αναρωτιέμαι: Έχω πραγματικά συναντηθεί με τον εκπαιδευόμενο που κρίνεται. Μου επιτρέπει να αναφέρομαι μέσα μου στον θεσμό ως τρίτο;

Μια εποπτευόμενη αντέδρασε με παρανοειδή φόβο και επιθετικότητα εναντίον την πρόσκλησης από την ΕΕ να συναντήσει ένα μέλος της σχετικά με την αξιολόγηση και επικύρωση της εποπτείας της, Της ήταν αδιανόητο ότι υπήρχε μια επιτροπή που παρακολουθούσε την πορεία της και την έκρινε. Τι δουλειά είχε κάποιος άλλος στην σχέση της δυάδας, αυτής και του επόπτη;

Δεν μας βοηθά η διαλεκτική της θέσης-αντίθεσης και σύνθεσης. Δουν πάντα αντι-διαλεκτικές διχοτομήσεις εντός μιας εταιρείας. Τότε αυτό που αναγνωρίζουμε ταυτόχρονα το διαψεύδουμε. Τότε δεν συνερχόμαστε ως υποκείμενα αυτόνομα αλλά συμμορφωνόμαστε (με έναν ψευδή εαυτό) στα ελλείμματα του θεσμού.

Σκέψεις υπάρχουν. Χρειάζεται όμως ένα υποκείμενο να τις σκεφθεί. Μπορούμε να λειτουργούμε χωρίς να σκεπτόμαστε. Χρειαζόμαστε το βλέμμα του αντικειμένου μέσα, επίσης και έξω, που επιβεβαιώνει την επένδυση, για να γίνουμε υποκείμενα (Aisenstein, 2019).

Η διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητας του ψυχαναλυτή ακολουθεί συγκλίσεις και αποκλίσεις. Χρειάζεται να σκεφθούμε την εκπαίδευση στην ψυχανάλυση με όρους της τριαδικής σκέψης του Winnicott “μη απαρτίωση – απαρτίωση – αποδιοργάνωση” (non integration – integration – disintegration). Αυτές οι

συγκλίσεις και αποκλίσεις γίνονται μέσα στην μεταβίβαση των εμπειριών του ενός στο παρόν της σχέσης με τον άλλον.

Μπορεί να επικρατούν όχι μόνο μέσα στο υποκείμενο αλλά και στον θεσμό αντι-διαλεκτικές διχοτομήσεις, όπου το ένα μέρος αναγνωρίζει και το άλλο διαψεύδει την πραγματικότητα. Μερικές φορές το μέρος στο οποίο απευθυνόμαστε δεν μας ακούει, δεν είναι παρόν, είναι διχοτομημένο. Η δουλειά μας είναι πολύ υποκειμενική, για αυτό χρειάζεται να έχουμε τον νου μας ο ένας στον άλλο. Χρειάζεται η ικανότητα να τοποθετούμε το αντικείμενο έξω από την παντοδυναμία μας και να μπορούμε να τον χρησιμοποιούμε. Ο εαυτός που καταστρέφεται και αποδιοργανώνεται και ο εαυτός που καταστρέφει και αποδιοργανώνει έρχονται μαζί στην απαρτίωση με τον εαυτό ως τρίτο που παίρνει αντικειμενική απόσταση, αναπαριστά, και εσωτερικεύει (Winnicott, 1989).

Έχουμε εμπιστοσύνη στην ψυχική εργασία δημιουργικών ανθρώπων και στην αναλυτική εκ των υστέρων επεξεργασία των εμπειριών από τον θεσμό. Αλλά είναι άλλο η ψυχική και η αναλυτική εργασία που κάνει συνδέσεις ποιεί νόημα και άλλο ο τρόπος που οργανώνονται οι θεσμικές αποφάσεις. Όποιος ταυτίζει αυτά τα δύο, επιδιώκει την επικράτηση μιας στρατευμένης σκέψης, και την καθεστωτική αντίληψη της ψυχαναλυτικής εκπαίδευσης.

Η δύναμη να κρίνεις την πορεία ενός άλλου είναι ναρκισσιστικά μεθυστική. Ενίοτε η εξουσία τρέφει φαντασιώσεις παντοδυναμίας, οι ακραίες μορφές των οποίων γίνονται μαύρες τρύπες όπου εξαφανίζεται κάθε διαδικασία. Τότε η εκπαίδευση γίνεται ένα ανέφικτο επάγγελμα.

Η κρίση είναι λειτουργία του εγώ αλλά και του υπερεγώ. Μπορεί να είναι μια προστατευτική, καθοδηγητική, συνοδευτική λειτουργία. Μπορεί να είναι μια κακοποιητική σαδιστική λειτουργία. Η ταύτιση με τον επιτιθέμενο μεταδίδει στην επόμενη γενιά αυτό το ήθος και ύφος εξουσίας.

Η ηθική της πρακτικής μας βασίζεται στην επάρκεια της τεχνικής μας. Η διαδικασία της εκπαίδευσης δεν είναι ψυχαναλυτική διαδικασία. Εντούτοις, και στην εκπαίδευση κρατάμε μια αναλυτική στάση ουδετερότητας. Προσπαθούμε με αναλυτικές έννοιες να την σκεφθούμε. Δεν αγνοούμε όμως ότι η εκπαίδευση δεν γίνεται στο κενό, αλλά μέσα σε μια εταιρεία, με δυναμικά και οργάνωση μεγάλης ομάδας μέσα στην κουλτούρα μιας κοινωνίας. Επίσης δεν αγνοούμε ότι μέσα στην εταιρεία οι επιτροπές λειτουργούν με δυναμικά μικρής ομάδας.

Ο σκοπός της εκπαίδευσης είναι να γίνουν εσωτερικές αλλαγές που να επιτρέπουν στους εκπαιδευόμενους να γίνουν αναλυτές. Επίσης μπορούν να κάνουν μια εξωτερική αλλαγή, να γίνουν μέλη της Εταιρείας αν το επιθυμούν.

Οι φυλές

Η αξιολόγηση γίνεται με τρεις συνεντεύξεις του εκπαιδευόμενου αναλυτή με έναν ΔΑ. Η συνέντευξη γίνεται σε μια στιγμή της διαδικασίας της διαμόρφωσης. Το παρελθόν είναι εδώ τώρα, στην μεταβίβαση. Μια θύελλα συναισθημάτων ξεσηκώνεται. Στην δυνητική κατάσταση αβοήθητου, προσθέτουμε κάθε φορά μια διάσταση ιστορίας και έτσι αλλάζουμε την ασυνείδητη φαντασίωση που δίνει νόημα στην εμπειρία που επαναλαμβάνουμε. Ανταλλάσσουμε νοήματα. Κάνουμε την αλήθεια της ασυνείδητης φαντασίωσης σχετική με την ζωή μας τώρα.

Αυτό που αξιολογώ είναι ένα σημείο της ιστορίας, της διαδικασίας ανάπτυξης του εκπαιδευόμενου. Όταν έρχεται κάποιος να με συναντήσει δεν περιμένω μια *tabula rasa*. Περιμένω να δω κάποιον σε στιγμή στην διαδικασία εκατομμυρίων χρόνων εξέλιξης. Κάποιον με έμφυτη δημιουργικότητα και μια δική του, μοναδική, εκδοχή των συγκρούσεων και των τραυμάτων της ανθρώπινης φύσης. Του ζητώ να μιλήσει για τον εαυτόν του.

Αν μας πουν να μιλήσουμε για τον εαυτόν μας θα αρχίσουμε να λέμε μια ιστορία. Ο εαυτός μας είναι φτιαγμένος από ιστορίες: σενάρια ασυνείδητων φαντασιώσεων και ιστορικής αλήθειας. Το υλικό με το οποίο είναι φτιαγμένες οι ιστορίες μας είναι οι ασυνείδητες φαντασιώσεις, από την πιο αδρή ψυχοσωματική μορφή έως την πιο συμβολική λεκτική πλοκή τους. Οι ασυνείδητες φαντασιώσεις μας είναι ιστορίες που δίνουν νόημα στις εμπειρίες μας. Είναι το υλικό από το οποίο είναι φτιαγμένη η ψυχική και κοινωνική μας ζωή. Λέμε ιστορίες για να κρατήσουμε τον ύπνο που μάς περιβάλλει, το σύμπαν όπου επεκτείνεται διαρκώς η ψυχή μας και δεν το ξέρει (Freud, 1938).

Τα παιδιά μεγαλώνουν σε γειτονιές. Μαθαίνουν από τις εμπειρίες που δημιουργούν και μοιράζονται με άλλους πιο έμπειρους γύρω. Οι άνθρωποι ανήκουν σε φυλές. Ακόμα και με το Zoom. Τα βράδια μαζευόμαστε γύρω από την φωτιά, ή σε ένα αλώνι θερισμού, και λέμε ιστορίες. Τι έκανε ο καθένας την ημέρα, τι συνάντησε, τι κυνήγησε, τι ανακάλυψε, τι έχασε. Δίνουμε νόημα στην εμπειρία από κοινού. Μαζευόμαστε γύρω από ένα “τι”, και μιλάμε, κάνουμε “κάτι” με λέξεις. Οι λέξεις κάνουν “κάτι” να γίνεται στον νου μας. Δεν ξέρουμε τι περιμένουμε ο ένας από τον άλλο. Δεν ξέρουμε από πριν τι θα γίνει. Αν γίνει η συνάντηση σε ‘κάτι’ αλλάζουμε. Με τις ιστορίες που λέμε, δίνουμε νοήματα (με ασυνείδητες φαντασιώσεις ερμηνεύουμε) τις εμπειρίες μας. Με τα νοήματα που ανταλλάσσουμε δοκιμάζουμε και δομούμε την πραγματικότητα. Και αλλάζουμε.

Οι ψυχαναλυτές μεγαλώνουν σε εταιρείες. Μαζεύονται σε ένα σεμινάριο, μια ομάδα εργασίας, και λένε ιστορίες. Οι έννοιές μας έχουν πολλούς πατεράδες. Έχουμε πολλές ψυχαναλύσεις, αλλά έχουμε κάτι κοινό. Έχουμε ρητές και άρρητες διαδικασίες για το πώς, που και πότε γίνονται τα πράγματα. Δεν έχουμε μια μπουφέ εκπαίδευση. Η ψυχανάλυση μιλιέται σε πολλά ιδιώματα (Green, 2005:43). Ο διάλογος όμως ανάμεσα σε διαφορετικές θεωρίες μπορεί να γίνει πολύ γόνιμος.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Aisenstein-Averof, M. (2019). *Desir-Douleur-Pensée*, ελλην. μτφρ. Σ. Λεωνίδα, πρόλ.και επιμ. Π. Αλούπης, Αθήνα: Άγρα.

Benjamin, W. (1925). *The Origins of German Tragic Drama*. Translated by J. Osborne. New York: Verso, 1998.

Bion, W.R. (1965). *Transformations*. London: Karnac.

Bion, W.R. (1970). *Attention and Interpretation*. London: Karnac.

Freud, S. (1938 [1941]). Findings, ideas, problems. *SE* 23.

Green, A. (2005). *Jouer Avec Winnicott*. Paris : Presses Universitaires de France.

Grotsetein. J. (1981). *Do I Dare Disturb the Universe?* London: Karnac Books.

Hinze, E. (2015). What do we learn in psychoanalytic training? *International Journal of Psychoanalysis*, 96 (3): 755-771.

Καστοριάδης, Κ. (1999). *Η Αρχαία Ελληνική Τραγωδία και η Σημασία της Σήμερα*. (διάλεξη στο Λεωνίδιο Αρκαδίας το καλοκαίρι του 1984). Αθήνα: Ύψιλον.

Winnicott, D.W. (1971). *Playing and Reality*. London: Tavistock.

Winnicott, D.W. (1988). Human Nature. Part I. The Human Child Examined: Soma, Psyche, Mind. Pp. 7-29. Part IV. From Instinct Theory to Ego Theory. Pp. 99-164. London. Free Ass. Books.

Winnicott, D.W. (1989). II. D.W.W's dream related to Reviewing Jung. An account enclosed in a letter to a colleague on 19 December 1963. Στο *D.W. Winnicott. Psychoanalytic Explorations*. Edited by Clare Winnicott, Ray Shepperd, Madelein Davis. London: Karnac